

ואולם בענייני לכאורה אין תירוץ זה עולה יפה, שהרי ברכת היום בעצם אינה שייכת לשתיה והיא קדמה ובאה, בדומה ל'שהחיינו' שקדמה לאכילה.

אך נראה שכלפי זה ודאי מועילה הסברה הראשונה שברכת היום נתקנה להאמר על היין, כלומר עם שתייתו ולא קודם לכן, והרי זה כאילו חלים שניהם כאחת וחזר הדין הכללי שהתדיר קודם [בייחוד לסברת האומרים שברכת 'הגפן' בקידוש אינה ברכת הנהגין גרידא אלא חלק מטופס הקידוש, לפי זה ודאי לא קדם חיוב ברכת קידוש היום לברכת 'הגפן']. לא כן בפרי חדש, ברכת שהחיינו באה בעצם על שמחת לבו בראיתו, והיא קדמה לאכילה.

בבאר סברות המחלוקת בין בית שמאי ובית הלל, [והתאמתן לשיטותיהן הכלליות] – ראה בהרחבה בספר 'פרקי מועדות' לר"מ ברויאר שליט"א, ח"ב עמ' 582 ואילך.

'בית שמאי אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על המזון'. כלומר הרשות נתונה בידו לעשות כן. ויש מפרשים שעדיף דוקא כך כדי לברך אחר שאכל ושתה, שנאמר **ואכלת ושבעת** – זו שתיה, שאז היא שביעה גמורה (עפ"י רשב"א בתשובה שמב; ריטב"א. וכפירוש הראשון כתב התו"ט. וע"ע רעק"א). ובית הלל אומרים: **מברך על המזון ואחר כך מברך על היין** – שהם אינם דורשים להצריך לשתות קודם ברכת המזון, וממילא יש לברך תחילה ברכת המזון כדי שתהא הברכה נאמרת על הכוס. וגם אם נוקטים להלכה שהברכה אינה טעונה כוס, כאן שהכוס מזומנת לפניו לשתות, ודאי יש לו לברך עליה ברכת המזון ולא לשתותה קודם לכן (ריטב"א ועוד).

דף נב

'דטעים ליה בדידה... הנפיש ליה טפי משיעוריה...' – ואף על פי כן חולקים בית הלל ואומרים מברך על המזון תחלה – כי סוברים שגם כששופך מן הכוס וטועם בידו הריזו פגימה לכוס שהרי זה שיריים (עפ"י ראב"ד ועוד. ולפי זה משמע שגם כששופך לכוס אחרת – פגם, ואילו השו"ע פסק שאין זה פגם). ועוד, משום שצריך כוס מלא ככל שאפשר, לכך אין לעשות כן (ריטב"א).

'טעמו פגמו'. מבואר בפוסקים (סו"י רעא – לענין קידוש) שלא רק לגבי אמירת הברכה צריך שהכוס לא יהא פגום אלא גם הטעימה צריכה להיות מכוס שאינו פגום. ואף טעימת שאר המסובים שאינה מעכבת, מ"מ מצוה מן המובחר שתהא מכוס שאינו פגום.

ובשער הציון כתב שכששותים מכוס המקדש אין לחוש שבשתייתו פגם את הכוס כי הכל המשך אחד. ויש להסתפק האם הדין כן גם כשמוזג מכוסו לכוס אחרת וממנה שותים כמה בני אדם, וכן כשמוזג לכמה כוסות ריקות, שמא גם זה נידון כהמשך שתיה מכוס אחת ואפילו לאחר שטעם אין זו פגימה. ואם נאמר כן צריך לומר שמה שכתב הרא"ש בפסחים (קה) לשפוך לכוסותיהם קודם שיטעם, היינו כשיש בכוסותיהם יין פגום ולא כששותים מהיין שהיה בכוס של ברכה לבדו. ובספר שמירת שבת כהלכתה (מח, יא) נקט שבאופן זה שמוזג לכוסות אחרים חשיב פגום, וצ"ע.

וממה שכתב בשו"ע הגר"ז (קצ, ה) שגם כשכוסותיהם ריקנים ימוזג להם לפני ששותה – אין ראייה, כי הוא ז"ל סובר שם שאפילו שותים מכוסו ממש הוי פגום לאחר ששתה, אבל לפי מה שכתב במשנ"ב שנחשבת כשתיה אחת יתכן דה"ה כשנותן לכוס ריקה אחרת.

[באותו ענין צ"ע בשש"כ שם שטוב אם כולם יטעמו מכוס הקידוש עצמה, צ"ע מאין מקורו, מדוע לא ימוזג לכוסות משלהם אף לכתחילה, והיכן שמענו להקפיד שישתו משאריות כוס מלאה.

גם לא ידענא מה שמשמע בדבריו בהערה שעדיף שהשומעים גם הם ישתו מכוס יין שיש בה רביעית. וזה לא שמענו בדהתוס' אלא גבי המברך עצמו].

'כלי שנטמאו אחריו במשקין...' ע' פירוש השיטות וחילוקי הדינים, במובא בבכורות לח.

(ע"ב) זכי תימרו מאי שנא גבי אוכלין דחיישינן ומאי שנא גבי ידיים דלא חיישינן, אפילו הכי הא עדיפא דאין נטילת ידיים לחולין מן התורה. לדעת בית הלל שמותר להשתמש בשלחן שני, ודאי אם יניח על השלחן יש חשש טומאה הן לאוכלין הן לידיים, אלא כך הכוונה: מה טעם אין מתקנים תקנה אחרת כדי שיישארו הידיים והאוכלים בטהרה. ומתריך שאין חוששים משום טומאת ידיים לפי שאין לה עיקר מהתורה (רא"מ הורביץ. נראה הכוונה שנאסר להשתמש בשלחן שני ויניח המפה על השלחן).

'בית שמאי אומרים: נר ומזון בשמים והבדלה' – לפי שנהגה תחילה מן הנר שמביאים לפניו, לכך יש להקדים ברכתו. ואחר כך המזון – שכבר אכל ונתחייב בברכת המזון. **'זבית הלל אומרים: נר ובשמים מזון והבדלה'** – שמיד שמברך על הנר מברך על הבשמים, כי שניהם מעניין השבת [שבברכת הבשמים מראה על צער מנוחת השבת שהלכה לה], ואחר כך מברך על המזון (תר"ם). והבדלה בסוף לפי כל הדעות – כמו שאמרו לעיל 'אפוקי יומא כמה דמאחרינן טפי עדיף'.

'על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים, שבית שמאי אומרים על המאור ואחר כך על הבשמים.' יש לפרש טעמם, שהשימוש במאור חיוני ותדיר יותר מהבשמים, או מפני שהאור קדם ובא לפני שמריח על הבשמים, [וכסברת בית שמאי (א):] שברכת היום קודמת לברכת היין, שכבר קדש היום ועדיין יין לא בא].

'זבית הלל אומרים בשמים ואחר מאור' אם משום שברכת הבשמים תדירה מברכת הנר, אם משום שברכת ההנאה קודמת לברכת הנר שאינה אלא לזכר האור שנברא במוצאי שבת (ע"ע אור שמח ברכות ט,ג).

'אמר רבי יוחנן: נהגו העם כבית הלל אליבא דר' יהודה.' כן הוא סגנונו של רבי יוחנן בכמה מקומות: 'נהגו העם כ... – כאן ובעירובין סב: שם עב. ראש השנה טו: תענית כו:

'אלא אמר רב יוסף: בברא ובורא כולי עלמא לא פליגי דברא משמע, כי פליגי במאור ומאורי, דבית שמאי סברי חדא נהורא איכא בנורא ובית הלל סברי טובא נהורי איכא בנורא.' קשה, הלא בית שמאי אומרים 'ברא' ובית הלל אומרים 'בורא' והיאך אמרו 'לא פליגי'? ועוד, מה מקום למחלוקת זו והלא עינינו הרואות גוונים הרבה באש?

ונראה שסברת בית שמאי היא שהברכה מתיחסת לבריאת יסוד האש, ולכן נוקטים לשון 'שברא' שאי אפשר לפרשו על ההוה אלא על העבר, ולכך אומרים 'מאור' בלשון יחיד – כי ליסוד האש אין גוונים. ואילו לבית הלל הברכה מוסבת על האש הנראית לנו, שיש בה גוונים הרבה, ומשתמשים בה בלשון 'בורא' לפי שמתפרש הן על העבר הן על ההוה (עפ"י שנות אליהו).

וכבר ידוע מכמה מקומות שבית במחלוקת בית שמאי ובית הלל, שב"ש הולכים אחר ה'בכח' וב"ה אחר ה'כפועל'. וע"ע קדושת לוי, פורים קדושה שלישית.

*

'במדרגתנו, מברכים אנו כדי שנוכל ליהנות. אולם גדולי הדורות נהנו כדי שיוכלו לברך, כי על ידי ההנאה גוברת הכרת הטובה וההודאה. הם הרגישו את גודל חסדי ה' שנתן הנאה ותאווה אפילו לעניני עולם הזה. והם למדו מהאהבה והתשוקה להנאות הגשמיות – ציור, וגם קל-וחומר, לאהבת הבורא יתברך ולהגברת השאיפה לדבקות בו'.
(מתוך מכתב מאליהו ח"ג עמ' 151)

דף נג

'ששבת ממלאכת עבירה'. אף על פי שהנכרי מותר להדליק ואין זו עבירה אצלו, מ"מ נקרא שלא שבת מ'מלאכת עבירה' כיון שאילו היה מדליקו ישראל היה עובר [משא"כ אור של חיה וחולה שאצל כל אדם מותר, אין זו 'מלאכת עבירה'] (עפ"י שו"ת הרא"ש כב,ה; או"ח רצח,ה. ויש גורסים בגמרא 'מלאכת עבודה'. ע' דקדוקי סופרים).

'דאפילו מחצה על מחצה נמי מברך' – מפני ספק ספקא; שמא של ישראל הוא, ואפילו של נכרי, שמא הודלק לאחר השבת ולא נעשתה בו עבירה (עפ"י שיטה מקובצת ומאירי).

'של בית רבן גמליאל לא היו אומרים 'מרפא' בבית המדרש מפני ביטול בית המדרש'. וכן נפסק ברמב"ם (ת"ת ד, ט) ובשלחן ערוך (יו"ד רמו, יז). ואפילו שלא בשעת הלימוד אין אומרים למתעטש 'רפואה' בבית המדרש, משום שאסור להשיח שיחה בטלה בבית המדרש כמו בבית הכנסת (שו"ע הגר"ז ד, יא). יש אומרים שזה היה דוקא בימיהם 'שלא ראו מספריהם לחוץ', כל שכן שלא היו משיחים, אבל עכשו שבלאו הכי אין נוהרים, אומרים 'רפואה' (כן צדד הפרישה, הובא בש"ך רמו סקט"ז. וכ"כ בערוך השלחן שם לג).

'הנכנס לחנותו של בשם...'. ע' במובא לעיל מג בדין בושם הנתון בכלים סגורים ובהגדרת ריח שאין לו עיקר.

'היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח; אם רוב עובדי כוכבים – אינו מברך. אם רוב ישראל – מברך... מיעוטא לכשפים ומיעוטא נמי לגמר את הכלים, אשתכח רובא דלאו לריחא עביד וכל רובא דלאו לריחא עביד – לא מברך'. הרמב"ם כתב שריח המעורב מאיסור והתר, הולכים בו אחר הרוב. ונראה שמפרש דברי הברייתא בתערובת ריחות, ולכן אם רוב עובדי כוכבים, הרי רוב הריח בא משל איסור ואין מברכים עליו, ואם הרוב של התר – מברכים.

ואולם יש מי שכתב שלא אמר הרמב"ם לילך אחר רוב הריח אלא בכגון בשמים של מתים או של בית הכסא שאינם מיועדים לריח, אבל בשמים של ישראל ושל עכו"ם, בזה אפילו נתערב מיעוט ריח של עכו"ם אין לברך, לפי שעבודה זרה אינה בטלה ברוב (שמן רוקח). ואין להקשות על כך מהברייתא – כי כאן הכוונה שאם הרוב מ'ישראל, אנו תולים שמהם בא הריח לגמרי, ולא מעובדי גילולים. אכן מדברי הגר"א נראה שאינו סובר כדעה זו אלא לעולם הולכים אחר הרוב (עפ"י באור הלכה ריז, ח). א. מסתבר שבתערובת בשמים, שנתערבו בשמים של ע"ז עם הרבה בשמים של התר – נאסרה התערובת כולה, שהרי ע"ז

ב. מסקנת הגמרא להלכה שבכל האופנים שאכל, בעמידה בהליכה או בהסבה – יש לישב ולברך ברכת המזון, דלא כדברי הברייתא שהאוכל בהילוך מברך במעומד (וטעם הדבר, כדי שיכוין לבו יותר וריטב"א). ולפי שברכת המזון דאורייתא החמירו בה. תוס'.

א. הפוסקים (קפג, ט) נקטו שאין לברך כשהוא מיסב. ובירושלמי (לפי גרסה דידן, וכ"ה בארחות חיים) אמרו שאם היה יושב ואוכל – מיסב ומברך. אכל כשהוא מיסב – מתעטף ומברך [שצריך לעשות שינוי והיכר לברכה. פני משה].

ב. היה מזהלך במקום סכנה או במקום שאין דעתו מיושבת – מברך והולך. רוכב הריהו כמהלך (ארחות חיים לו, מובא בשו"ת הרשב"א ח"ו סוס"י תקלא; רא"ש; או"ח קפג, יא). ודוקא אם היה אוכל בהילוך, אבל אכל בישיבה – צריך לברך בישיבה (חיי אדם, מובא במשנ"ב שם).

ג. כשם שהחמירו לענין ישיבה יותר מקריאת שמע שיכול לקרוא בהילוך [מלבד פסוק ראשון], כך יש מי שאומר לענין שאילת שלום והשבתו מפני היראה והכבוד, דינו כתפילה שאין מפסיק כלל (שו"ע קפג, ח). ואולם לענין עניית קדיש וקדושה יתכן שיש להפסיק, וכן לענין המלך שואל בשלומו ונחש כרוך על עקבו, אין להחמיר בברכת המזון יותר מקריאת שמע (עפ"י חו"א כה, ג).

פרק שמיני: דפים נא – נב

קא. א. ברכת קידוש היום וברכת היין – איזו מהן קודמת?

ב. האם ברכת המזון טעונה כוס?

ג. מי שטועם יין מן הכוס – האם שאר היין שבכוס ראוי לכוס של ברכה?

א. בית שמאי אומרים: מברך על היום ואח"כ מברך על היין, שהיום גורם ליין שיבוא. וכבר היום קדש לפני שהיין בא – הלכך קודם הוא לברכה.

ובית הלל אומרים: מברך על היין ואח"כ מברך על היום, שהיין גורם לקדושה שתאמר. דבר אחר: ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה ותדיר קודם. והלכה כבית הלל.

ב. לכאורה משמע בסוגיא שלדעת בית הלל ברכת המזון טעונה כוס ולכן אם אין שם אלא כוס אחת, יברך תחלה על המזון ואח"כ ישתה הכוס. ובדעת בית שמאי נחלקו תנאים; רבי חייא סובר שאינה טעונה כוס [ויכול לברך על הכוס תחילה ולשתותה ואח"כ יברך ברכת המזון], וברייתא אחרת סוברת גם לבית שמאי שברכת המזון טעונה כוס.

א. דעת הרי"ף ועוד ראשונים לפסוק להלכה [עפ"י הסוגיא בפסחים] שברכה אינה טעונה כוס אלא אם הכוס מזומנת לפניו לשתות – בזה אמרו בית הלל לברך ואחר כך לשתותה. וכמה ראשונים נקטו להלכה שצריכה כוס. ויש סוברים (עפ"י תוס', תר"י וריטב"א) שאף ברכה ביחיד טעונה כוס אבל אין המנהג כן, וגם עפ"י הקבלה כתבו שאין ליחיד לברך על הכוס.

ומנהג העולם להקל שלא לחזור אחר כוס, אם לא כשיש לו יין או חמר מדינה בביתו שאז בודאי מצוה מן המובחר לכל הדעות לברך על הכוס. ודוקא בשלשה המברכים בזימון אבל ביחיד מקלים כמה אחרונים לגמרי, כאמור (עפ"י משנ"ב קפב סק"ד; אור לציון ח"ב מו, כ. וע' דברי חכמים

(147).

ב. אפשר לברך על חמר מדינה מלבד יין (עפ"י תוס' פסחים קו: וש"פ), ומ"מ אם היין מצוי בביתו – עדיף הוא משאר משקין (עפ"י אחרונים).

ג. הטועם מן הכוס – פגמו, הן לענין קדוש והבדלה הן לכוס ברכת המזון. דוקא במקום שאפשר, אבל כשאי אפשר מברך אפילו על פגום, ונותן לתוכו מעט מים או יין (רשב"ם ותוס' עפ"י ירושלמי. ולכתחילה אין להחזיר היין הפגום לקנקן היין לבטל פגימתו אלא יתקן תחילה את הפגום ע"י שפיכת יין עליו ואח"כ יחזיר לקנקן. ובדיעבד שהחזיר את הפגום – כשר, דקמא קמא בטיל. עפ"י או"ח קפב, ה-ו). ואם אין לו – טוב להוריק לכלי קטן המחזיק רביעית שבכך הוא מתקן במקצת את הפגימה. ומכל מקום גם כשאין לו אלא פגום – מברכים עליו (עפ"י או"ח קפב, ז ומשנ"ב).

משמע בגמרא שאם טועם בידו ולא מן הכוס ממש – לא פגם. הוא הדין אם שופך לכוס אחרת וטועם (טשו"ע). ואולם יש ראשונים שכתבו שלפי בית הלל גם זו פגימה (ערשב"א וריטב"א).

דף נב

- קב. א. נטילת ידים לסעודה ומזיגת הכוס – מה קודמת?
ב. מה ענינה של מחלוקת בית שמאי ובית הלל בענין הנחת המפה שמקנח בה בסעודה – על השלחן או על הכסת?
ג. כיבוד הבית ונטילת מים אחרונים – מה קודם?
ד. מהו סדר הברכות במוצאי שבת?
ה. מהו נוסח ברכת הנר במוצאי שבת?

א. בית שמאי אומרים: נוטלים לידים ואחר כך מזיגים את הכוס – משום הלכות טומאה וטהרה, שסוברים אסור להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקים [שאעפ"י שתוך הכלי אינו טמא, אסור להשתמש בו גזרה שמא ינתזו ניצוצות אל אחורי הכלי וייטמאו מהכלי וייטמאו את הידים], הלכך אם תאמר למוזג הכוס לפני הנטילה, חוששים שמא ייטמאו משקים שאחורי הכוס מחמת ידיו שסתם ידים שניות לטומאה הן, ויחזרו וייטמאו את הכוס.

ובית הלל אומרים: מזיגים את הכוס [ושותים] ואח"כ נוטלים לידים, שלדעתם מותר להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקים, הלכך אין מקום לחוש אם יטמא את אחורי הכלי, אדרבה יש חשש הפוך שאם יטול ידיו תחלה שמא יטמאו ידיו ויטמאו מן הנטילה ויקבלו טומאה מאחורי הכלי [כי אמנם כלי שנטמאו בולד הטומאה אינו מטמא את הידים, כחכמים החולקים על רבי יהושע (ידים ג, א), אבל הכלי מטמא משקים והמשקים חוזרים להיות תחילה ומטמאים את הידים. עפ"י רש"י. וע' בפי"מ לרמב"ם כלים כה, ח]. ועוד, גם אילו היה אסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאים והרי אין חשש שמא ייטמאו ידיו מן הכלי, אעפ"י עדיף ליטול תכף לסעודה – הלכך יש למוזג ולשתות קודם נטילת ידים. וכן הלכה.

לדעת כמה מהראשונים, לא אמרו בית הלל ליטול תחילה אלא במזיגת כוס שהיא בחמין וצריכה דקדוק גדול שלא יחסר ולא יותיר ויש בזה הסח הדעת, משא"כ בקידוש. וגם משום שבשבת שהכל ערוך ומתוקן לסעודה, אין חשש שמא יפליג בדברים הלכך נוטלים לידים

קודם הקידוש (עתוס' ורא"ש פסחים קו. וכן היה המנהג הרווח באשכנז – ע' רמ"א רעא, יב; מג"א רמט סק"ו). ויש אומרים שאף בקידוש על היין [בניגוד לקידוש על הפת] יש לחוש להסח הדעת (ע"ש בתוס' ובמהר"ם חלאה). ויש מחלקים בין קידוש הלילה לקידוש ביום שאין בו אלא ברכת 'בורא פרי הגפן' ואין לחוש להסח הדעת (עפ"י טור וב"י רפט), ויש שאינם מחלקים בדבר (עפ"י רמב"ם שבת כט, י; שו"ע רפט, א). וכן מנהג רוב העולם, לקדש תחילה ואח"כ ליטול ידיים, בין בלילה בין ביום. ע"ע פסחים קו).

ב. נחלקו בית שמאי ובית הלל בזמן שנהגו טהרות, איה מקום הנחת המפה שמקנה בה את ידיו במשך הסעודה; –

בית שמאי אומרים: מקנה ידיו במפה ומניחה על השלחן, שאם אתה אומר על הכסת, שמא ייטמאו משקים שבמפה מחמת הכסת ויחזרו וייטמאו את הידים. אבל מהשלחן אין חשש טומאה, כי לדעתם אסור להשתמש בשלחן שני-לטומאה [גזרה משום אוכלי תרומה].

ובית הלל אומרים: מניחה על הכסת ולא על השלחן, כי סוברים מותר להשתמש בשלחן שני והרי אם יניחה על השלחן חוששים שמא ייטמאו המשקים שבמפה מחמת השלחן וייטמאו את האכלים. וחשש זה חמור יותר מחשש טומאת הידים, כי לטומאת ידים אין עיקר מהתורה, שלא כטומאת אכלין. הלכה כבית הלל.

ג. בית שמאי אומרים: מכבדים את הבית (משירי אכלים שנתפזרו. ואם מסובים סביב השלחן – מכבדים את השלחן. רש"י ועוד) ואחר כך נוטלים לידיים מים אחרונים, שאם יטלו קודם יש לחוש שמא ינתזו מים על שאריות האכלים וייפסדו, כי חוששים לשמש עם הארץ שלא יקפיד ליטול החתיכות שיש בהן כזית (ובשיטמ"ק מפרש: שמא השמש יתעצל לכבד את הבית לאחר הנטילה). ובית הלל אומרים: נוטלים לידיים קודם (אם ירצו. מפרשים), כי לדעתם אסור להשתמש בשמש עם הארץ, והרי שמש תלמיד חכם נוטל הפירורים שיש בהם הלכה אין לחוש להפסד אכלים. [ופירורים שאין בהם כזית מותר לאבדם (ר' יוחנן. אם כי קשה לעניות (כחולין קה: – תוס'). לגרסת רש"י בשבת (קמג.), ריו"ח אוסר לאבד ביד פירורים שאין בהם כזית (ר"א שהסוגיות חלוקות בדבר. עתוס' מנחות נה:). והתוס' שם חלקן].

יש שכתב שאם יש כמה פירורים המצטרפים לכזית, אסור להפסידם (עפ"י ברכי יוסף קפ). כאן – שלא כבכל הפרק – הלכה כבית שמאי שמוותר להשתמש בשמש עם הארץ הלכך מכבדים תחילה. ור' אושעיא שנה שיטתם להיפך, והרי גם כאן הלכה כבית הלל.

עתה אין נוהגים לכבד קודם הנטילה כי איננו נוטלים ידיים על השלחן, מקום שם שאריות האכל, הלכך אין חשש הפסד אכלים (ר"י הזקן, מובא בתר"י; או"ח קפ, ג).

ד. סדר הברכות במוצאי שבת:

לרבי מאיר (וכן היא סתם מתני'): בית שמאי – נר מזון בשמים והבדלה.

בית הלל – נר בשמים מזון הבדלה.

לרבי יהודה: בית שמאי – מזון נר בשמים הבדלה.

בית הלל – מזון בשמים נר הבדלה.

בירושלמי היפכו דעת בית שמאי ובית הלל, שלב"ש בשמים קודמים לנר, ופסקו כב"ש (עפ"י תר"י).

נהגו העם כבית הלל ואלביא דרבי יהודה – מזון [יין] בשמים נר והבדלה. (וכן הלכה).

א. מדובר שאין לו אלא כוס אחת, לברכת המזון ולהבדלה (רש"י נא: רש"י ורשב"ם פסחים קג) וכמאן דאמר ברכת המזון טעונה כוס, שאם יש לו כוס נוספת, יש לו לברך על המזון תחילה [כשהתחיל לאכול מבעוד יום] ויברך על הנר רק לאחר מכן (כנ"פ).
אם יש לו יין יותר מרביעית, אעפ"כ אי אפשר לו להבדיל ולשתות כמלא לוגמיו ושוב יברך על רביעית, כי כיון שטעמו – פגמו. ואין אומרים ישפוך כמלא לוגמיו לכוס אחרת וישתה – שצריך לשתות מכוס שיש בה רביעית (תוס' פסחים קה. וכן נקט המג"א להלכה, דלא כמשמעות השו"ע. ובהגהות 'חיים נתיב' באר שהתוס' לא כתבו כן אלא לפי הסלקא-דעתין. ואולם בשם הגרשו"א מובא (בשמירת שבת כהלכתה) שיש לחוש לדברי המג"א להלכה).
ואם יש לו מעט פחות משתי רביעיות, יכול להבדיל תחילה על רביעית ולשתות מלא לוגמיו, ושוב לתקן הפגימה ע"י שימזוג משארית היין שבכלי האחר והרי יש לו רביעית מתוקנת לברכת המזון (ע' מג"א רע"א סק"ד; קרבן נתנאל ורעק"א פסחים קה; ערוך השלחן רע"א, ל). וכן אם יינו אינו מזוג, יכול להבדיל עליו ולתקנו ע"י הוספת מים, ובגמרא מדובר בשכבר נמזג היין במים (עפ"י הרא"ש שם; או"ח רצ"ג, ג).

ב. לדעת רבנו נסים (מובא בתוס' פסחים), מדובר כשהתחיל לאכול מבעוד יום אבל בלאו הכי אין מתירים לו לאכול קודם הבדלה. והתוס' הקשו על פירוש זה.
[רבי מפוזרן (כשראה אור – מברך עליו. כשמביאים לפניו בשמים – מברך עליהם). רבי חייא מכנסן על הכוס. ואף רבי חזון ומכנסן כדי להוציא לבניו ולבני ביתו. פסחים נד.].

ה. בית שמאי אומרים: 'שברא מאור האש', ובית הלל אומרים: 'בורא מאורי האש'.
רבה פירש שנחלקו על לשון 'בורא', האם משמעו עבר (ואם כן עדיף לנקוט לשון זו שהיא כלשון המקרא. תוס'), או עתיד – והרי יש לברך על בריאת האש בששת ימי בראשית, הלכך צריך לומר 'שברא'.
ורב יוסף אמר שודאי משמש בלשון עבר, כנראה בכתובים. ופירש שלא נחלקו ב'ברא' ו'בורא' אלא ב'מאור האש' או 'מאורי' – כי מאורות (= גוונים) רבים יש באש.

דפים נב – נג

קג. א. על אלו מיני אש ונרות אין מברכים במוצאי שבת?

ב. אלו בשמים אין מברכים עליהם?

א. אין מברכים על נר שלא שבת ממלאכת עבירה בשבת, ולכן אין מברכים על נר של נכרים מפני שנעשתה באש מלאכה בשבת (בהדלקתו או בהטייתו. תר"י. ויש אומרים שהוא הדין אם עשה מלאכה לאורו בשבת. פמ"ג בשם רש"י). וגזרו חכמים בנר של נכרים אף בכגון נכרי שהדליק במוצאי שבת מן הנכרי, גזרה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון (= האור בתחילת הדלקתו, שעיקרו ממלאכת שבת ולא אור של מוצ"ש). נכרי שהדליק מישראל במוצאי שבת, וישראל שהדליק מן הנכרי – מברכים עליו.

ברך על נר שלא שבת בעמוד ראשון [כגון סמוך לחשכה מיד], כתבו אחרונים שלא יצא ידי חובתו וצריך לברך שוב, אבל אם התוסף בו אור של התר, או נכרי שהדליק מן הנכרי – יצא, כיון שאין האיסור אלא משום גזרה. ויש אומרים שבנר שהודלק בשבת אפילו מעמוד ראשון ואילך – לא יצא (ע' מג"א רצח ס"ק ו יא ושער הציון שם).